

**ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ
ІНСТИТУТ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
Кафедра публічного управління та адміністрування**

БАЛАНДІНА ВІКТОРІЯ ЄВГЕНІВНА

СУДОВА РЕФОРМА: СВІТОВИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНА

Спеціальність: 074 Публічне управління та адміністрування

АВТОРЕФЕРАТ

магістерської роботи на здобуття наукового ступеня
магістра публічного управління

Миколаїв – 2019

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження визначається тим, що проведення судової реформи в Україні є однією з ключових вимог, на яких наполягає як українське експертне середовище, так і міжнародні партнери України. У сучасних умовах вітчизняних політико-правових перетворень актуалізується проблематика реформування системи судоустрою як напрямку розвитку судової влади в Україні. Аналіз судово-правової практики надає підстави зазначити, що існують серйозні недоліки у сфері організації судової влади. Ця ситуація потребує докорінних змін. А вже реформування системи судоустрою з метою ефективізації організації (устрою) судової влади є однією з передумов правової стабілізації політико-соціального становища в українському суспільстві, умовою подальшого розвитку України як демократичної, правової держави та важливою складовою інтеграційних процесів.

Актуальність теми обумовлена ще й тим, що у вітчизняній судово-правовій науці проблеми реформування безпосередньо системи судоустрою України з визначенням досвіду, аналізу сучасних реалій та тенденцій цього реформування на монографічному рівні не було досліджено, фрагментарний науково-практичний аналіз, як правило, поширювався на проблематику організації та розвитку судової системи або на дослідження окремих аспектів теорії та практики судової реформи в Україні.

У сучасній юридичній науці проблемами теорії та практики функціонування та реформування судової влади, судової системи та її суміжних інститутів значну увагу у своїх працях приділили такі вчені, як: М.Р. Аракелян, Н.М. Бакаянова, В.С. Бігун, В. Білова, Т.Б. Вільчик, І.Р. Волоско, С.В. Глущенко, В.В. Городовенко, В.В. Долежан, А.Ю. Зайцев, Н.Д. Квасневська, С.В. Ківалов, М.Б. Кравчик, В.В. Кривенко, Крусян Р.А., М.В. Косюта, Р.О. Куйбіда, І.Є. Марочкін, В.Молдован, Л.М. Москвич, І.В. Музика, У.А. Мірінович, І.В. Назаров, Р.В. Леськів, С.Ю. Обрусна, Н.В.

Охотницька, М.А. Погорецький, Ю.Є. Полянський, С.В. Прилуцький, Д.М. Притика, О.О. Самойленко, О.Г. Свида, В.О. Сердюк, М.І. Сірий, В.С. Смородинський, О.В. Сокальська, М.М. Суховій, В.В. Сухонос, Є.А.Туркіна, М.А. Фоміна, О.З. Хотинська-Нор, Н.С. Юзікова та ін. Праці цих провідних вчених стали науково-теоретичним підґрунтям дослідження.

Нормативною основою дослідження стали історико-правові джерела вітчизняного та зарубіжного права, міжнародні правові документи, чинне законодавство України, акти Конституційного Суду України, судова практика, матеріали преси та Інтернет-ресурси, документи міжнародного характеру, статистичні матеріали.

Мета і завдання дослідження. Метою є дослідження особливостей діяльності системи судустрою, вивчення розроблених науково-обґрунтованих пропозицій на основі аналізу практичного досвіду (з моменту становлення України як незалежної, суверенної держави, 1991 р.), сучасних реалій вітчизняних політико-правових перетворень у сфері організації (устрою) судової влади та визначення тенденцій подальшого удосконалення цієї системи на основі світового досвіду, визначення основних проблем її реформування та характеристика перспектив розвитку.

На основі викладеного можна сформулювати такі завдання дослідження:

1. здійснити теоретичний аналіз реформування судової влади в Україні;
2. визначити стан наукових досліджень реформування системи судустрою України;
3. з'ясувати організаційні та законодавчі засади становлення судової системи України;
4. висвітлити світовий досвід функціонування судових систем та визначити закордонний досвід в реалізації судової реформи в Україні;
5. охарактеризувати сучасний стан реформування системи судустрою в Україні на основі конституційно-правових засад;

6. визначити проблеми та перспективи запровадження Європейських стандартів в судоустрій та їх вплив на судову реформу в Україні;
7. проаналізувати перспективи подальшого реформування та розвитку судової системи України.

Об'єктом дослідження є система судоустрою України та її діяльність у період реформування, її правова регламентація та перспективи подальшого розвитку.

Предметом дослідження є сучасна судова система України та її реформування в поєднанні з історичним компаративним аналізом змін, та передумов, що їм передували.

Методи дослідження. Під час вивчення було використано формально-юридичний метод для аналізу юридичних норм відповідних законів, якими регламентується організація діяльності та функціонування системи судоустрою; діалектичний метод при визначенні особливостей становлення та розвитку діяльності судоустрою в Україні; соціологічний метод у дослідженнях впливу функціонування судів на державну судову систему. Також були використанні загальнонаукові методи, це методи порівняння, аналізу, синтезу та метод узагальнення, за допомогою яких проаналізовано погляди науковців та практиків-юристів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в наступному: робота присвячена дослідженню діяльності та реформуванню системи судоустрою в Україні та й в інших зарубіжних країнах, впливу судової реформи на розвиток суспільства і держави, також проблемам її організації та правової регламентації у зв'язку з проведенням судової реформи. Так як реформування судової системи продовжується по сьогодні, автор вважає, що новизна буде полягати в новому погляді на проблеми реформування та авторському погляді на питання подальшого розвитку.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що отримані висновки з дослідження системи судоустрою зарубіжних країн та судово-правової реформи в Україні певною мірою поглиблюють знання щодо

організації судової системи, дозволять виявити недоліки у правовому регулюванні та можуть бути використані у подальших розробках нормативно-правової бази, що регулює судові відносини. Результати дослідження також можуть бути використані в навчальному процесі, зокрема у вищих навчальних закладах за програмами підготовки магістрів зі спеціальності «Публічне управління та адміністрування».

Структура та обсяг магістерської роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Повний обсяг становить 113 сторінок, із них: 100 сторінок основного тексту. Список використаних джерел складається з 92 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність і рівень розробленості обраної теми; визначено мету й основні завдання, об'єкт, предмет та методи дослідження; описано наукову новизну; встановлено практичне значення одержаних результатів магістерської роботи; вказано одну публікацію, зазначено структуру та обсяги роботи.

У **першому розділі** «*Теоретично-правові засади реформування судової системи України*» розглянуті основні наукові підходи до проблематики магістерської роботи та висвітлений стан наукових досліджень реформування системи судоустрою України.

У **підрозділ 1.1.** «*Судова реформа як процес судової влади в Україні в контексті теорії правової реформи*» з'ясовано, що метою будь-якої правової реформи є такий результат, який виражає цінності та прагнення суспільства. У сфері судової влади - це вдосконалення конституційно-правових основ правосуддя для забезпечення кожному громадянину права на справедливий судовий розгляд його справи незалежним і неупередженим судом у визначені терміни на основі принципу верховенства права.

У підрозділі 1.2. «Стан наукових досліджень реформування системи судоустрою»» з'ясовано, що стан і перспективи судової реформи в Україні найбільш активно досліджуються починаючи з двохтисячних років. Зокрема, проблеми і перспективи судової реформи неодноразово були предметом обговорення на науково-практичних конференціях. Судова реформа в Україні є об'єктом постійної уваги та наукових дискусій.

У підрозділі 1.3. «Організаційні та законодавчі засади становлення реформування судової системи України» визначена хронологія змін в судовій системі України починаючи з моменту проголошення самостійності України, тобто з 24 серпня 1991 р. по сьогоднішній день.

У другому розділі «Судово-правове реформування: світовий досвід» проаналізована організація і функціонування судових систем зарубіжних країн.

У підрозділі 2.1. «Світовий досвід судових систем та їх реформування» акцентовано, що модель судочинства в Україні слід будувати через вивчення європейського досвіду.

З огляду на це, становить значний інтерес осмислення досвіду держав, які різними шляхами у різному соціокультурному і політичному контексті здійснювали модернізацію судової системи. Європейські держави мають різні історичні традиції функціонування судових органів. Курс на Європейську інтеграцію зумовлює обов'язок України привести судову систему у відповідність до європейських стандартів. Зарубіжний досвід функціонування судових систем містить правові цінності, сформовані світовою цивілізацією протягом багатовікової історії. Його використання є надзвичайно важливим для незалежного, неупередженого, професійного правосуддя.

У підрозділі 2.2. «Судова реформа Грузії, Польщі та Франції : досвід

для України» наголошено на тому, що у світлі адаптації України до європейських правових стандартів на особливу увагу заслуговує вивчення досвіду тих держав, які відносно нещодавно стали на шлях реформування своєї судової системи відповідно до демократичних, європейських стандартів.

З цієї точки зору корисним для України є дослідження процесів реформування судової системи Польщі, Грузії та Франції, які протягом незначного часу здійснили ключові перетворення.

У третьому розділі *«Аналіз та характеристика системи судоустрою в Україні. Основні напрями реформування та очікування від реформ»* обґрунтована необхідність побудови удосконаленої вітчизняної судової системи. Доведено, що судова реформа в Україні є необхідною умовою для реалізації принципів законності та верховенства права, виявлені основні напрями реформування та перспективи реформи.

У підрозділі 3.1. «Сучасний стан реформування системи судоустрою в Україні на основі конституційно-правових засад» звернено увагу на те, що сучасний етап реформування системи судоустрою України, який почався з прийняттям Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 2 червня 2016 р., досить триває.

Цей етап, можна назвати етапом удосконалення системи судоустрою України, який відбувається на конституційній основі. Особливе, вирішальне значення мають конституційні основи системи судоустрою, що були також реформовані у контексті здійснення конституційної реформи в Україні.

У підрозділі 3.2. «Проблеми та перспективи запровадження європейських стандартів в судоустрою та їх вплив на судову реформу в Україні» зазначено, що Україна зробила чіткий вибір на користь європейської інтеграції. Європейська інтеграція означає, що законодавство

та підзаконні акти в усіх сферах ґрунтуються на принципі верховенства права. Європейська інтеграція також означає певний підхід і розуміння того, що політична, виконавча та судова влада повинні змінюватися для впровадження, забезпечення та захисту прав людини.

У підрозділі 3.3. «Очікування від реформи та шляхи вдосконалення реформування системи судустрою України» виявлені недоліки реформи судової системи України. З'ясовано, що стало проблемним питанням для отримання позитивного ефекту від механічного застосування європейських стандартів, які формувалися в країнах Європи на тлі функціонування зрілих демократій і стосувалися побудови стосунків в межах судової влади, організації взаємодії з іншими гілками влади та суспільством.

Акцентовано, що досліджуючи процес реформування судової влади, потрібно вжити заходів для того, щоб судова влада почала ставати справжньою владою. Це передбачає забезпечення стовідсоткового фінансування потреб судової влади, формування реального суддівського самоврядування. Найважливіший пункт – це притягнення до відповідальності суддів, які ігнорують закон і забули присягу.

ВИСНОВКИ

Дослідивши тему сучасної системи судустрою та судово-правової реформи в Україні з урахуванням досвіду зарубіжних країн, ознайомившись з етапами реформування судової системи та можливими перспективами подальшого розвитку судустрою та проаналізувавши законодавство, яке регулює діяльність, порядок формування, а також основи правової регламентації судустрою України, можна дійти до висновку, що становлення судової системи почалося з отримання Україною незалежності (24 серпня 1991 року) і триває на теперішній день.

До висновків, що є результатами дослідження можна віднести такі:

1. Метою реформування системи судустрою є формування ефективної моделі системи судустрою як результату сталого розвитку судової влади.

Реформування системи судустрою - це напрям системної судової реформи, яка, у свою чергу, є видом правової реформи.

Метою будь-якої правової реформи є такий результат, який виражає цінності та прагнення суспільства. У сфері судової влади - це вдосконалення конституційно-правових основ правосуддя для забезпечення кожному громадянину права на справедливий судовий розгляд його справи незалежним і неупередженим судом у визначені терміни на основі принципу верховенства права.

2. Дослідження судової реформи та проблем реформування судової системи є доволі популярним серед вітчизняних і зарубіжних вчених. Судова влада завжди була предметом дисертаційних розвідок у контексті різноманітних умов.

Водночас, поряд зі значним потоком публікацій, присвячених тим чи іншим конкретним проблемам реформування у сфері судової влади, відсутні роботи щодо реформування системи судустрою України з урахуванням існуючого досвіду реформаційних процесів у цій сфері та у контексті сучасних політико-правових реалій. Це, у свою чергу, актуалізує наукову концептуалізацію реформування системи судустрою України на доктринальній основі теорії правових реформ.

3. У генезисі реформування системи судустрою, що здійснюється з моменту становлення України як незалежної, суверенної держави виокремлюються три етапи: 1) становлення системи судустрою України (з 1991 р. по 1995 р.), метою якого було відтворення незалежної судової влади та створення відповідної системи судустрою; 2) утвердження системи судустрою України (з 1996 р. по 2016 р.), метою якого було законодавче та організаційне утвердження системи судустрою на основі положень

Конституції України 1996 р.; 3) удосконалення системи судоустрою України (сучасний етап, який розпочинається із прийняттям Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 2 червня 2016 р. та триває на теперішній час). Досвід реформування системи судоустрою на кожному етапі дозволяє визначити позитивні та негативні результати, які обумовлювали необхідність подальшого її реформування.

Ключовою проблемою і викликом для оновленої судової системи стане верховенство права у державі. Таке можливо лише через постійне ухвалення обґрунтованих і справедливих рішень на підставі принципу правової визначеності, тобто шляхом застосування правових норм у судових рішеннях таким чином, щоб вони були зрозумілі пересічному громадянину.

4. Світовий досвід судових систем показав відсутність будь-якої єдиної моделі судоустрою для всіх держав. Виявлено, що ступінь самостійності, незалежності й авторитету судової влади в європейських державах визначається історичними особливостями, традиціями, рівнем правосвідомості та правової культури суспільства, пануванням тоталітарної або правової державності. У країнах з давніми демократичними традиціями сила судової влади полягає в дотриманні закону, у повазі до судового рішення, його непогрішності суддівського корпусу.

5. Судові системи держав Польщі, Грузії та Франції дотримуються максимально демократичних стандартів у сфері судоустрою. Досвід Польщі, яка в недалекому минулому мала потенціал, порівняний з українським, більш ефективно його використала. Позитивний досвід Польщі можна адаптувати до українських реалій, виходячи зі схожості базових параметрів.

Процес реформування судової системи Грузії є унікальним процесом, оскільки судова система цієї держави була не просто змінена, а вбудована майже з початку. Тому такий досвід є актуальним і важливим не тільки для України а й для сучасної правової системи світу.

Україна одержала унікальну можливість створити таку судову систему, яка, спираючись на позитивний досвід систем інших держав, змогла б

ефективно виконати призначену їй роль у суспільстві - стати надійним гарантом захисту прав і свобод людини. При цьому, варто звернути увагу на строки і порядок реалізації європейських стандартів у сфері реформування судоустрою у країнах, які бралися за зразок у даному дослідженні.

6. На сучасному етапі реформування системи судоустрою України, визначена законодавцем «оновлена» судова система перебуває у процесі становлення.

Інстанційна система судоустрою України має ознаки трирівневої системи, яка відповідає конституційному принципу забезпечення права на апеляційний перегляд справи та на касаційне оскарження судового рішення.

Відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» систему судоустрою складають: 1) місцеві суди; 2) апеляційні суди; 3) Верховний Суд. Для розгляду окремих категорій справ відповідно до цього Закону в системі судоустрою діють вищі спеціалізовані суди. Звідси, така окрема судова ланка, як Касаційний суд, не передбачена. Втім, у складі Верховного Суду діють: 1) Велика Палата Верховного Суду; 2) Касаційний адміністративний суд; 3) Касаційний господарський суд; 4) Касаційний кримінальний суд; 5) Касаційний цивільний суд.

Крім того, відповідно до Закону зберігаються такі юрисдикції як цивільна, кримінальна, адміністративна та господарська.

7. На побудову вітчизняної судової системи значний вплив мають європейські стандарти правосуддя, з яких випливають й безпосередньо засади на яких має будуватися судова система будь-якої демократичної, правової держави.

Україна зробила чіткий вибір на користь європейської інтеграції, згідно якої законодавство та підзаконні акти в усіх сферах ґрунтуються на принципах верховенства права. Європейська інтеграція – це певний підхід і розуміння того, що політична, виконавча та судова влада повинні змінюватися для впровадження, забезпечення та захисту прав людини.

8. Відкритість України для зарубіжного правового досвіду, пізнання його у порівнянні з вітчизняною правовою традицією є дуже важливими умовами для об'єктивної та критичної оцінки національної судової системи, необхідно побачити її переваги та недоліки, спланувати шляхи її подальшого розвитку, розв'язати питання, які вже вирішені в більшості демократичних країн.

Судова реформа в Україні має забезпечити функціонування судової влади, яка відповідає нагальним суспільним очікуванням щодо незалежного та справедливого суду, а також європейській системі цінностей та стандартів захисту прав людини.

На даний час Україна робить суттєві зміни у судовій сфері для удосконалення, модернізації судової системи, використовуючи різні форми плідної співпраці на міжнародному рівні.

Водночас необхідно ще зробити багато цілеспрямованих і невідкладних важливих кроків на шляху до впровадження ефективної новітньої національної моделі судової влади.

АНОТАЦІЯ

ПІБ Судова реформа: світовий досвід та Україна – Рукопис.

В даній праці охарактеризовано систему судоустрою на всіх етапах реформування протягом існування незалежної України, її історичну саморефлексію, розглянуто та проаналізовано судово-правову реформу в Україні. Описано сучасний стан судово-правової реформи в Україні, проаналізовані очікування від реформи та перспективи розвитку системи судоустрою.

Узагальнено теоретично обґрунтовані перспективи розвитку системи судоустрою України та вдосконалення її роботи та взаємодії з українським суспільством та державою в цілому.

Ключові слова: Система судоустрою, судово-правова реформа, судова влада, суди першої інстанції, суди апеляційної інстанції, Верховний суд, суддя.

АННОТАЦИЯ

ПІБ. Судебная реформа: мировой опыт и Украина. – Рукопись.

В данном труде охарактеризовано систему судоустройства на всех этапах реформирования на протяжении существования независимой Украины, ее историческую саморефлексию, рассмотрено и проанализировано судебную-правовую реформу в Украине. Описано современное состояние судебной-правовой реформы в Украине, проанализированы ожидания от реформы и перспективы развития системы судоустройства.

Обобщено теоретично обоснованные перспективы развития системы судоустройства Украины и усовершенствования ее работы и взаимодействия с украинским обществом и государством в целом.

Ключевые слова: Система судоустройства, судебная-правовая реформа, судебная власть, суды первой инстанции, суды апелляционной инстанции, Верховный суд, судья.

SUMMARY

PIB. Judicial reform: world experience and Ukraine. –Manuscript.

In this article the system of judicial system at all stages of reforming during the existence of independent Ukraine, its historical self-reflection, the judicial and legal reform in Ukraine was characterized and analyzed. Also, the current state of judicial and legal reform in Ukraine is described, expectations of reform and prospects of development of the judicial system are analyzed.

The theoretically grounded prospects of development of the judicial system of Ukraine and improvement of its work and interaction with the Ukrainian society and the state as a whole are generalized.

Keywords: Judicial system, judicial-legal reform, judicial authority, courts of first instance, courts of appeal, Supreme Court, judge.